

CONFERENCE REPORTS

WROCLAW THEOLOGICAL REVIEW

26 (2018) No 1

THIRD INTERNATIONAL CONFERENCE ON CHRISTIAN HEBRAISM IN EASTERN AND CENTRAL EUROPE

Wrocław, 27–28 kwietnia 2017 roku

W dniach 27–28 kwietnia 2017 roku w gościnnych murach auli Domu Notre Dame we Wrocławiu odbyła się konferencja naukowa pod tytułem *Jews in Christian Eyes. Between Inspiration and Hostility*. Była to już trzecia międzynarodowa konferencja poświęcona studiom hebraistycznym (*Christian Hebraism*) w Europie Wschodniej i Środkowej, zgodnie z inicjatywą zapoczątkowaną na Uniwersytecie im. Marcina Lutra w Wittenberdze w 2012 i kontynuowaną w 2014 roku na Uniwersytecie im. Károli Gáspára w Budapeszcie. Tegoroczne spotkanie, zorganizowane przez Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu i Uniwersytet Wrocławski, zgromadziło 15 uczestników z 13 ośrodków akademickich oraz dwóch badaczy niezależnych, wśród których znaleźli się przedstawiciele uczelni krajowych i zagranicznych, łącznie z dziewięciu krajów (Izrael, Czechy, Polska, Słowacja, Węgry, Kanada, USA, Rosja i Francja).

Podczas konferencji wygłoszono 15 referatów przygotowanych w języku angielskim, podzielonych na cztery bloki tematyczne: 1) *Chrześcijańscy hebraiści, akademickie ośrodki studiów hebraistycznych (Hebrew Christians, Academic Centers of Hebrew Learning)*; 2) *Przekłady (Translations)*; 3) *Obraz Żydów (Images of the Jews)*, cz. 1 i 2; 4) *Polemiki (Polemics)*.

W pierwszym dniu, po otwarciu konferencji przez jej gospodarza ks. Rajmunda Pietkiewicza, wykład wygłosił Franz Posset, inaugurujący pierwszą sesję dotyczącą *Chrześcijańskich hebraistów oraz akademickich ośrodków studiów hebraistycznych*. Wystąpienie tego niezależnego badacza (*The Jews, Their Sacred Language, and the Holy Name of God in the Eyes of Johann Reuchlin (1455–1522)*) dotyczyło osoby Johanna Reuchlina, katolickiego znawcy języka hebrajskiego żyjącego na przełomie XV i XVI wieku, i jego spojrzenia na kwestię Żydów, ich świętego języka, a zwłaszcza hipotezy dotyczącej tetragramu יהוה – imienia Boga i jego związków z imieniem Jezusa – יהושע, które Reuchlin odczytywał jako יהושה.

W drugim referacie zatytułowanym *Lipót Huber (1861–1946). A Unique Christian Hebraist in Modern Hungary* Dora Lantos (Central European University in Budapest) skupiła się na postaci arcybiskupa Kalocsa Lipóta Hubera, który jako pierwszy na terenie Węgier zajmował się studiami nad Talmudem na poziomie akademickim, a ponadto interesował się szeroko rozumianą tematyką żydowską i popularyzował wiedzę na ten temat w licznych publikacjach, dotyczących m.in. języka hebrajskiego, żydowskiego kalendarza, historii czy teatru.

Sesję zamknęła prelekcja Tally Gur (Haifa University), która w swoim referacie „*Or La’Goyim*” (*A Light to the Nations*): *Jewish Studies in Post-World War II West-German Academia (Academic Centers of Hebrew Learning in Religious and Antisemitic Debates)* zajęła się kwestią akademickich studiów nad judaizmem – *Wissenschaft des Judentums* – w Republice Federalnej Niemiec, które przez wzgląd na Holokaust uległy przekształceniu po II wojnie światowej.

Druga sesja, skupiona wokół kwestii tłumaczeń, rozpoczęła się wraz z wystąpieniem *The Slavonic-Russian Octateuch and Pentateuch Edited According to the Masoretic Text: Structure and Language Features* przygotowanym przez Alexandra Grishchenko (Moscow State University of Education), poświęconym staro-cerkiewno-słowiańskiemu przekładowi Oktateuchu – tłumaczeniu pierwszych ośmiu ksiąg Pisma Świętego – którego ostatnia zredagowana wersja została pod koniec XV wieku okrojona do Pentateuchu i poddana rewizji na podstawie tekstu masoreckiego Biblii Hebrajskiej i innych semickich źródeł.

Dávid Benka (Comenius University, Bratysława) z kolei podczas swojego wykładu *Ján Lajčiak and His Slovak Translation of the Book of Psalms (1904)* ukazał znaczenie postaci Jána Lajčiaka, żyjącego na przełomie XIX i XX wieku słowackiego luterńskiego teologa i znawcy hebrajskiego, który przetłumaczył z języków oryginalnych na słowacki Księgę Psalmów.

Kolejna prelekcja *Hebrew Translations of the New Testament in the Early Modern Period*, którą przygotował Yaacov Deutsch (David Yellin College, Jerozolima), dotyczyła tłumaczeń Nowego Testamentu na język hebrajski, począwszy od wersji przygotowanej przez Erasmusa Oswalda Schrekenfuchsa w 1563 roku, po co najmniej cztery inne kompletne tłumaczenia w ciągu kolejnych 100 lat.

Podobną tematykę podjął Eran Shuali (University of Strasbourg), który zaprezentował referat *The Translation of the New Testament into Hebrew in the Eyes of Franz Delitzsch: Philology, Mission, Theology*, podkreślający znaczenie Franza Delitzscha i jego przekładu Nowego Testamentu na język hebrajski z 1877 roku oraz pobudek skłaniających go do podjęcia tego zadania – badań filologicznych nad językiem Biblii Hebrajskiej oraz językiem hebrajskim używanym w czasach Jezusa, a także chęcią przyczynienia się do nawróceń Żydów na chrześcijaństwo.

Po przerwie obiadowej rozpoczęła się trzecia sesja zatytułowana *Obraz Żydów*, w czasie której wygłoszono kolejne trzy wykłady. W wystąpieniu *The Role of the Jew in Franciscus Mercurius van Helmont’s “Adumbratio Kabbalae*

Christiana” Sheila A. Spector zwróciła uwagę na dzieło *Adumbratio Kabbalae Christianae* Franciscusa Mercuriusa van Helmonta, w którym w formie dialogu pomiędzy chrześcijańskim filozofem a kabalistą (utożsamianym z Żydem) przedstawia własne, nie zawsze zgodne z nauką Kościoła, poglądy.

W kolejnej prezentacji pod tytułem *Judaizing and Identity in the Earliest Transylvanian Sabbatarian Writings (1588?–1621)* Réka Újlaki-Nagy (University of Erfurt) przybliżyła słuchaczom ruch Sabatarian zamieszkujących Transylwanię oraz ich odkryte w XIX wieku pisma, kładąc akcent na ich pochodzenie oraz stosunek do Żydów i judaizmu.

Ostatnia prelegentka tego dnia, Sarit Cofman-Simhon (Kibbutzim College, Tel-Aviv), przygotowała opracowanie *Representing Interfaith Marriage in Romanian Theatre*, w którym zapoznała zebranych z trzema rumuńskimi sztukami: *The Village Leeches* Vasila Alexandri, *Manasse Ronettiego-Romana* oraz *Take, Ianke, and Cadâr* Victora Iona Popa, przyglądając się im przez pryzmat pojawiającego się w nich motywu małżeństwa mieszanego – tj. między chrześcijaninem/chrześcijanką a Żydem/Żydówką.

Otwierające czwartą sesję, kontynuującą tematykę z poprzedniego dnia, wystąpienie *Jews and Their Language in Wujek’s Bible 1599* wygłosił ks. Rajmund Pietkiewicz (Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu). Przedstawił w nim wiedzę na temat Żydów i ich języka zawartą w komentarzach i wstępach do Biblii w przekładzie Jakuba Wujka z 1599 roku oraz jej źródła i oddziaływanie na czytelnika.

Daniel Soukup (Institute of Czech Literature AS CR, Praga) w swojej prelekcji *“Oh, Bestia Synagoga!” The Representation of Jews in Czech Sermons at the Turn of the 17th and 18th Centuries* podzielił się różnorodnym wykorzystaniem motywu Żyda w czeskich kazaniach, poczynawszy od kwestii cudownych nawróceń przez morderstwa rytualne i profanacje hostii po obronę przed różnego rodzaju niesprawiedliwością, zwłaszcza wobec antysemitki polityki rządu.

Ostatnią, piątą sesję zadedykowaną polemikom rozpoczął Daniel J. Lasker (Ben-Gurion University of the Negev, Beer Sheva) prezentacją pod tytułem *Jewish Anti-Christian Polemical Treatises in Early Modern Central and Eastern Europe: Where Are They?* Próbował w niej znaleźć odpowiedź na pytanie: dlaczego polemiczne traktaty antychrześcijańskie pisane przez Żydów w środkowej i wschodniej Europie pomiędzy XV a XVIII wiekiem są tak rzadkie. Prelegent wymienił tylko dwa traktaty z tego okresu powstałe w Wielkim Księstwie Litewskim: *Wiara umocniona (Faith Strengthened)*, napisany przez Karaimitę Izaaka ben Abrahama z Trok (1594), oraz *Wieża mocy (Tower of Strength)*, również autorstwa Karaimity Salomona ben Aarona z Trok (początek XVII wieku).

Kolejna prelegentka, Lidia Jerkiewicz (Uniwersytet Wrocławski), swoje wystąpienie *Abbé Luigi Chiarini (1789–1832) and His Projects of Reforming Judaism* poświęciła postaci ojca Luigi Chiariniego, profesora historii i języków orientalnych na Uniwersytecie Warszawskim na przełomie XVIII i XIX wieku,

który jako członek Komitetu Starozakonnych szykował reformę statusu Żydów w Królestwie Kongresowym, a także pragnął zreformować judaizm.

Ostatnia prelekcja pod tytułem *The Russian Jewish Question, Asked, and Answered. Virtual Polemics Between Moisei Berlin and Yakov Brafman in the 1860s*, przygotowana przez Vassilego Schedrina (Queen's University, Kingston), dotyczyła dzieł Moiseiego Berlina *Essay on the Ethnography of the Jewish Population in Russia* i Yakova Brafmana *Book of Kahal*. Porównanie koncepcji obu myślicieli orientowało się wokół szeroko rozumianej kwestii żydowskiej, a uściślając, życia Żydów w Rosji oraz rosyjskich studiów nad judaizmem. Pomimo podobnego punktu odniesienia – skupienia się na żydowskich społecznych i politycznych instytucjach – twórcy ci rozumieją je i wartościują odmiennie, dochodząc do różnych wniosków.

Po każdej sesji był przewidziany czas na pytania, dopowiedzenia i polemiki, który został w pełni wykorzystany przez uczestników konferencji.

W podsumowaniu konferencji, którego dokonał ks. Rajmund Pietkiewicz, zauważono, że u podstaw organizacji obrad leży założenie, iż zagadnienie studiów hebraistycznych w Europie Środkowej i Wschodniej jest słabo opracowane, zwłaszcza w tzw. językach kongresowych. Dlatego podkreślono, że w przeciwieństwie do poprzednich dwóch konferencji wybrane materiały z obecnej konferencji zostaną wydane drukiem, ale nie jako osobna monografia, lecz numer specjalny *Wrocławskiego Przeglądu Teologicznego*. Ponadto poddano pod dyskusję kwestię stopniowego rozszerzania problematyki konferencji.

Anna Kryza